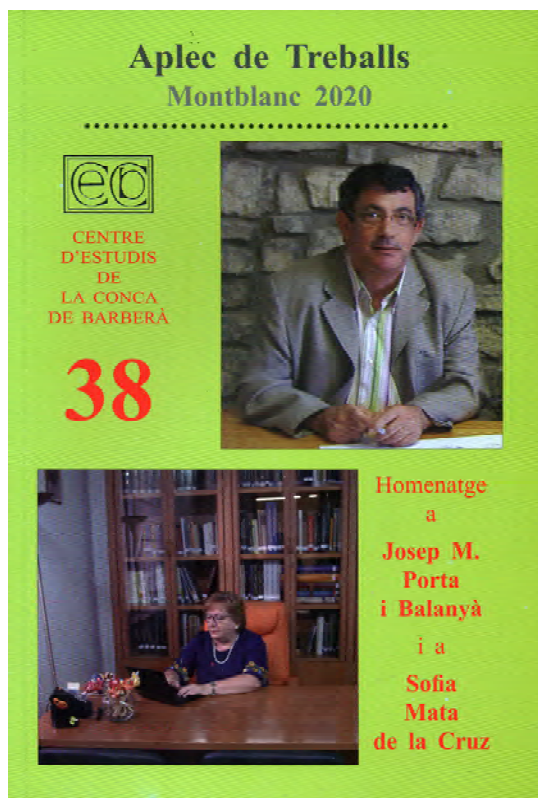

Resenyes de llibres

RESSENYA DE LLIBRES

***Aplec de Treballs* 30,
Montblanc, 2020, 385 p.**

En l'acte de presentació es celebren dues manifestacions: la primera, seguint la tradició de cada any, presentem un nou número de la revista emblema del Centre d'Estudis de la Conca, on es recullen les aportacions que diversos estudiosos del territori i d'altres llocs que l'han escollit com a portants de les seves recerques. La segona manifestació rau en el reconeixement públic al director de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, Josep Maria Porta i Balanyà, amb motiu de la seva jubilació, després de trenta-vuit anys de servei als investigadors i ajuntaments de la demarcació.

Quan a la reunió del Consell de redacció es tractà de la presentació d'aquest número de la revista, jo em vaig proposar per fer-ho per diversos motius: el primer, per amistat amb l'homenatjat, segon perquè havia estat jo mateix qui havia elaborat la

seva biobibliografia que enceta aquest volum i tercer, per una relació professional llarga i fecunda amb en Porta ja que durant molts anys vaig trobar en la seva persona un col·laborador lleial i eficaç en el desenvolupament de la política arxivística de la Generalitat que vaig tenir l'honor de programar, dirigir i implementar al llarg dels dotze primers anys com a cap del Servei d'Arxius del Departament de Cultura entre 1980-1992.

D'on ve la nostra amistat? Ja he anunciat que ho fa de molt lluny. Els primers contactes que vaig tenir amb Josep M. Porta fou en aquesta casa quan l'any 1978 un grup d'historiadors i afeccionats i interessats en la història de Montblanc i la seva comarca, sota 4llideratge de Francesc Sifre i Maties Solé, varem crear, després de diverses reunions, el Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, que fou presentat públicament en la sala d'actes del Museu-Arxiu el dia 10 de setembre de 1978.

En Josep M. Porta hi participà-era el membre més jove-i se li assignà una vocalia a la revista de la nostra entitat, *l'Aplec de treballs*.

Un segon contacte amb en Porta va tenir lloc durant la seva formació universitària a la Delegació a Tarragona de la Universitat de Barcelona, institució precedent de l'actual Universitat Rovira i Virgili. Porta, com altres montblanquins, es formà en aquest centre universitari entre els cursos 1974 i 1978, presentant la seva tesi de llicenciatura el 7 d'octubre de 1981, amb el títol *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII, segons la documentació cadastral*, dirigida pel bon amic doctor Lluís Navarro Miralles. Al cap d'uns anys, convençut jo de l'interès que representava el treball, el 1986 el vaig publicar pel Servei d'Arxius que jo dirigia, tenint l'honor d'escriure el pròleg i fer-ne la presentació pública per la festa major de la vila del mateix any, amb l'assistència del conseller de Cultura, l'Honorable Joaquim Ferrer. No puc obviar d'aquesta etapa formativa de Porta que el vaig tenir d'alumne en quatre assignatures que jo impartia al centre

universitari: Història Medieval d'Espanya, Història de la Corona d'Aragó, Paleografia i Diplomàtica i Crítica i Interpretació de Textos Medievals. Recordo molt positivament el seu interès pels coneixements històrics i les seves intervencions intel·ligents a classe que motivaren que em fixés en aquell jove montblanquí, que més endavant formà part del grup de col·laboradors que vaig constituir perquè m'ajudessin en la direcció dels arxius, entre els quals, a més de Porta, haig d'esmentar els noms de Laureà Pagarolas, - que vaig designar col·laborador meu a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona -, Francesc Olivé- que m'ajudà des del començament en la direcció del Servei d'arxius, on em substituï el 1992 quan jo vaig passar a dirigir l'Arxiu Nacional de Catalunya -, en Joan Papell – a qui vaig encarregar la direcció de l'Arxiu Comarcal de Valls -, Sabí Peris Sarradell – responsable de l'Arxiu Comarcal del Baix Camp, entre d'altres. Després que se signés el conveni de creació de l'Arxiu Comarcal de Montblanc el 30 de juliol de 1982 entre el conseller Max Chaner i l'alcalde de Montblanc Josep Recasens, s'inaugurava el centre el vuit de setembre de l'esmentat any, tot assignant la responsabilitat de dirigir-lo interinament a Josep M. Porta, essent definitivament nomenat director l'11 de març de 1983.

La lleialtat palesada per Porta en els encàrrecs que li vaig fer, atesa la seva expertesa professional, augmentaren la nostra relació i per a mi, com a responsable de la política arxivística de la Generalitat, suposà un suport extraordinari i una col·laboració molt destacable.

En aquest sentit vull fer memòria que l'Arxiu Comarcal de Montblanc fou dels primers que organitzà el Departament de Cultura perquè l'ajuntament facilità un local apropiat per instal·lar-lo, l'antic hospital de Santa Magdalena. I també vull recordar que això fou possible gràcies a la previsió de l'alcalde honorable Josep Gomis. Recordo, perquè el vaig acompanyar, que en una visita al Director General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos,

del Ministerio de Cultura, el professor Evelio Verdera y Tuells qui havia estat el meu rector al Reial Col·legi de Sant Climent dels Espanyols de Bolonya – va plantejar, sol·licitar i obtenir la col·laboració de l'esmentada direcció general per arranjar l'edifici de la Casa de la Vila, la Plaça Major i la restauració i rehabilitació de l'edifici de l'antic hospital de Santa Magdalena com a arxiu. La resposta del polític madrileny fou positiva en els tres aspectes, de manera que sota projecte i direcció tècnica dels arquitectes Francesc Albín i Joan Albert Adell es restaurà i rehabilità l'antic edifici hospitalari per esdevenir l'arxiu comarcal.

No puc deixar d'esmentar per la seva rellevància la col·laboració molt destacada de Porta en la classificació i inventari de la documentació catalana dipositada a l'Archivo de la Guerra Civil de Salamanca, els anomenats i famosos «papers de Salamanca», els documents que anava confiscant una delegació del nou estat a mesura que l'exèrcit franquista entrava i ocupava les poblacions catalanes per utilitzar-la després en la repressió dels seus «enemics polítics», sigui en judicis sumaríssims militars, sigui en simples represàlies i revenges. La recuperació d'aquests documents ha estat llarga, excessivament llarga i complicada i ha exigut una difícil i complexa negociació de molts anys fins a la seva total devolució en aquests darrers temps: trenta-cinc anys ha costat que l'estat espanyol retornés el que els seus organismes confiscà i robà militarment al nostre país. La negociació inicial, començada l'estiu de 1980, afectà només a la documentació de la Generalitat a l'època republicana, i va culminar amb el conveni de 22 d'octubre de 1982 entre l'Estat i el Departament de Cultura, pel qual el primer deixava reproduir al segon en còpia microfilmada la dita documentació. Com que no se sabia l'abast d'aquesta documentació, abans que res s'havia de procedir a la seva identificació i inventari. La responsabilitat de dur a terme aquestes operacions així com totes les

relacions en aquest tema amb el Ministerio de Cultura s'assignà al Servei d'arxius que dirigia jo. Per la confiança que tenia amb en Porta el vaig enviar, juntament amb en Sabí Peris, a Salamanca perquè iniciessin les esmentades tasques a començament de 1983. El resultat final – seguit després per altres arxivers – fou la confecció dels 507 lligalls de documentació pertanyent a la Generalitat, que després foren microfilmats per posar-los a l'abast dels investigadors.

Després d'aquestes actuacions a Salamanca, Porta fou nomenat, tal com he avançat, el primer de març de 1983 director de l'Arxiu Comarcal de Montblanc, responsabilitat que ha exercit fins a la seva recent jubilació.

Al llarg de trenta-vuit anys Porta sha dedicat o professionalment a la conservació, gestió i difusió del patrimoni arxivístic català i més concretament el pertanyent a la nostra comarca. Però la seva tasca ha ultrapassat els límits de la Conca ja que ha participat en la posada en marxa d'altres arxius comarcals veïns. L'any 1983 ho feu en el trasllat de l'antiga a la nova seu de l'Arxiu Provincial de Tarragona i en l'aplegament de diversos fons que havien de constituir l'Arxiu Comarcal de Valls i també els arxius comarcals de Reus i Tàrrrega.

La seva dedicació professional al món de l'arxivística l'ha desenvolupat en nombroses comissions d'arxius on ha presentat les seves pròpies experiències en el tractament de la documentació. En aquest sentit fou soci fundador de l'Associació d'Arxivers de Catalunya i entre 2006-16 exercí de vocal del Consell Nacional d'Arxius en representació de la Xarxa d'Arxius Comarcals. Al mateix temps, impartí diversos cursos sobre tècniques i organització d'arxius. La tasca arxivística principal de Josep M. Porta s'ha cenyit a l'organització i gestió de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Porta, com gairebé tots els altres arxivers dels arxius comarcals i també del Nacional, partí de zero, simplement d'un local per instal·lar-hi el màxim de documentació de la

demarcació, tractant-la i inventariant-la per assegurar la seva conservació i poder-la posar a l'abast dels investigadors i interessats, i, així mateix, dins les possibilitats, difondre a la societat els continguts culturals i de tot tipus que s'aplegaven al centre arxivístic.

En aquest sentit Porta ha aconseguit al llarg d'aquests trenta-vuit anys reunir gairebé tota la documentació de la comarca i dipositar-la a l'Arxiu Comarcal. En aquesta tasca ha disposat de la col·laboració inestimable de la Lali Albareda, Núria Vilà, Míriam Gambús i Sònia Gual que li han fet costat en tot moment per dur a terme l'àrdua labor cultural realitzada. Concretament han aconseguit aplegar la documentació municipal de gairebé tots els ajuntaments de la circumscripció, els protocols notariais del districte (també els que es trobaven a l'Arxiu Provincial de Tarragona, gràcies a una disposició de 2011 de retorn dels protocols conservats als arxius provincials als corresponents arxius comarcals, que vaig impulsar jo mateix durant la meua breu etapa de Director General del Patrimoni Cultural), els arxius judicials, els de les Cambres Agràries, els de les associacions econòmiques (com ara dels Sindicats i Societats de Vinyaters), i culturals (com els de la Llegendà de Sant Jordi de Montblanc i del Casal Montblanquí), d'empreses (com els de l'Alcoholera montblanquina), patrimonials (com els de la família Casanovas de Montblanc), de fons personals (com ara el de Vicenç Baldrich), de col·leccions (com les de pel·lícules o cartells) i fons fotogràfics (com els de Josep M. Marquès i París), entre d'altres. A més, l'arxiu ha aconseguit l'inventari i descripció de tots aquests fons per facilitar la consulta als investigadors.

Els serveis que ha ofert l'arxiu l'han col·locat, sota la direcció de Porta, d'entre les institucions culturals de més relleu a la nostra comarca. S'ha aconseguit aquest objectiu a través de les informacions constants i reiterades a la premsa del territori, a través de l'organització de jornades, siguin

d'abast comarcal i fins i tot nacional. En aquest darrer sentit cal fer memòria de les *Primeres Jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans*, celebrades entre els dies 8 i 10 de novembre de 1985, les actes de les quals posteriorment fortern publicades per la Diputació de Tarragona l'any 1994; a través de l'organització de cursets, conferències i exposicions de materials dipositats al centre arxivístic que, d'altra banda, molt sovint d'han fet itinerants per les diverses poblacions de la comarca. I d'una manera molt especial, Porta ha donat a conèixer l'arxiu i els seus continguts a través dels seus escrits, sigui als mitjans de comunicació comarcal o de la circumscripció, sigui en la participació de congressos i jornades, en revistes especialitzades o també a les locals de la Conca. La seva signatura apareix molt sovint a l'«Aplec de treballs», al «Podall», a «El Foradot», al «Girasol solivellenc» a «La Segarra», al «Recull», a «El Francolí», «La Font de baix» i «El Baluard», entre d'altres.

Porta, sigui com a únic autor, o bé en col·laboració amb altres investigadors, ha fet una destacada aportació al coneixement històric de la seva vila i també a altres poblacions del territori comarcal. Vint pàgines d'aquesta revista que presentem ara ocupa la relació dels principals treballs de recerca en llibres, capítols de llibres o articles. Vostès els podran valorar a la bibliografia recollida a la revista que presentem, però, en un cop d'ull en destaca *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII*, publicat pel Servei d'Arxius l'any 1986 i republicat pel Col·legi d'Aparelladors de Tarragona l'any següent de 1987; *Els Torraires de Montblanc*, publicat el 1994; *150 anys de les Germanes Carmelites Vedrunes*, editat el 2003; *Ismael Balanyà (1921-2000)*, publicat el 2006; *La sortida de les marededeus de la Serra de Montblanc (1687-2016)*, editat el 2018. Al costat d'aquests llibres, els seus articles - en la relació de la revista s'enregistren uns 220 - pertanyen òbviament a la vila duca, però també a altres

poblacions de la comarca. Aquesta circumstància fa d'en Porta un dels historiadors amb més títols publicats de la Conca de Barberà. Desitjo - i espero - que amb la jubilació no s'estronqui l'aportació de Josep M. Porta al coneixement del nostre passat col·lectiu, sinó que continuï fent recerca sobre temes montblanquins i conques, i molt més ara que sembla que disposarà de més temps per dedicar a la investigació.

L'altra personalitat a qui està dedicat el present volum de la nostra revista és la dra. Sofia Mata de la Cruz, també una col·laboradora permanent de l'*Aplec de treballs*. La seva biobibliografia ha estat elaborada per Josep M. Grau Pujol i Armand Grau Puig, que han començat pel seu naixement a Santa Cruz de Tenerife, tot continuant pels primers estudis i batxillerat a Tarragona i Esplugues de Llobregat i els universitaris en especialitat d'Història de l'Art a Tarragona i Barcelona, que perfeccionà durant un any a la ciutat italiana de Ravenna. A partir de 1987 inicià la seva col·laboració amb la Delegació del Patrimoni Artístic i Art Sacre de l'Arxidiòcesi de Tarragona, el 1990 s'incorporà com a documentalista al Museu Diocesà, del qual l'any 2014 en fou nomenada directora, càrrec que exercí fins a la seva jubilació. Així mateix, des del 2004 ha estat professora associada a la URV. Entre les seves línies de recerca l'estudi de la pintura i escultura catalanes, especialment de les comarques Tarragonines, dels segles XIV al XVIII. La seva producció historiogràfica és molt ampla, com resta enregistrada a les pàgines 65-72 de la present revista, sigui en llibres, capítols de llibres i articles en revistes acadèmiques. Completa aquesta biobibliografia la col·laboració d'Anna-Isabel Serra Masdeu que aporta vivències personals relacionades amb la homenatjada, destacant els seus estudis sobre la història de l'art en aquesta banda del nostre país.

Com que els subscriptors ja han rebut la revista per les circumstàncies sanitàries que ens han fet presentar aquest volum més tard del que haurien volgut, no

m'estendré massa en l'anàlisi dels catorze articles que s'hi presenten, limitant-me a fer esment dels autors, els títols i un resum breu dels seus continguts.

Enceta les col·laboracions un treball d'història medieval de Jaume Felip sobre la concessió de mercat tots els dissabtes de l'any a Sarral, al qual podrien anar a baratar sense cap pagament de lleuda i mesuratge els pobles del seu batlliu i de Cabra i Forès, atorgada per Jaume I el 21 de maig de 1254. Publica el document exhaurit d'una còpia de 1282 recollida en un còdex conservat a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid (Sección de Códices, llibre 844, doc. 47, ff. 284v-285r.).

Segueix un treball dins de l'apartat d'Història Moderna sobre els propietaris montblanquins del terme de Prenafeta, segons un capbreu de 1734, del qual n'és autor en Josep M. Grau Pujol, que completa per a un segle posterior el treball que va dedicar sobre aquest mateix tema basat en un capbreu de 1698, publicat al vol 36 de l'Aplec de treballs, (2018), s'analitza els propietaris montblanquins i els conreus. Així mateix, hi disposa d'un afegitó sobre els propietaris montblanquins a la quadra que el monestir de Poblet tenia a la Guàrdia dels Prats. Mereix un interès especial les breus biografies de cada un dels propietaris.

L'apartat d'Història Contemporània, representada per quatre aportacions, l'enceta un treball de Jordi López Vilar sobre les relacions professionals del pròcer tarragoní Joan Ruiz i Porta (1863-1934) amb diversos personatges montblanquins a través de les cartes que en va rebre i es conserven així com alguns articles seus publicats als periòdics montblanquins de l'època («La Conca de Barberà», 20 de novembre de 1918, i «La Nova Conca», de 10 de febrer de 1922). Les personalitats montblanquines amb qui es relacionà foren Joan Poblet i Teixidó, Josep Conangla i Fontanilles, Josep Maria i Maria Poblet, Manuel Ribé, Carme Serret, entre d'altres. Sumen en un total de 23 cartes i articles periodístics que es publiquen sencers.

Antoni Cartanyà Moix, amb el títol de *La recuperació de la condició de plaça de 9 de Montblanc* ofereix una anàlisi de la trajectòria castellera a la vila ducal des del primer possible castell de 9, a la festa major de l'any 1864, fins a l'actualitat.

Josep M. Vallès i Martí aporta una anàlisi sobre tres programes de la Festa Major de l'Espluga de Francolí, corresponents als anys 1929, 1931 i 1933, tot destacant-ne les activitats econòmiques que s'hi anuncien, entre les quals, pel que fa al programa de 1931, esmenta l'apotecari Joan Jornet, els horaris dels trens de l'Espluga a Reus, Tarragona i Barcelona (el trajecte trigava en general de l'Espluga a Barcelona 4 hores, tres quarts, llevat del correu que ho feia amb 3 hores i tres quarts). S'hi enregistra també propaganda sobre els balnearis i els seus hotels (Vil·la Engràcia, Centre, Capella, Masia de l'Aigua i Masia Blanca). Continuaven els diversos anuncis de les botigues i comerços. No hi mancava la relació dels actes lúdics propis de la festa major, amb l'especificació de les orquestres que hi actuaven. L'anàlisi continua seguint el mateix criteri amb els programes de 1931 i 1933 tot acabant el treball destacant l'interès que ofereixen els anuncis comercials enregistrats en aquests tipus de publicacions per al coneixement de l'activitat econòmica dels pobles de la comarca.

Acaben les aportacions d'història contemporània amb un article del sotasignat, titulat *La repressió franquista a Solivella: el cas del farmacèutic Ernest Martínez Rodrigo*. Aporta una breu biografia sobre aquest personatge-conegut a la població com "l'apotecari"- des de la seva instal·lació a Solivella a partir de 1928, la seva estada al poble fins pocs dies abans de la seva ocupació el dotze de febrer de 1939 per les tropes franquistes, la seva detenció a Barcelona, on s'havia amagat, el quatre d'agost de 1939, el seu trasllat a Solivella on fou interrogat i torturat a la casa de la vila, el seu pas per la presó de Montblanc, el judici sumaríssim militar al que

fou sotmès, on se li dictà sentència de mort, la seva estada com a reu a l'espera del compliment de la sentència a la presó de Pilats, i finalment la seva execució a la Muntanya de l'Oliva el primer de maig de 1940. Una història trista de la repressió franquista a Solivella - que acompanya altres vint-i-una execucions de les esquerres - coronada amb un final dramàtic i injust.

A la història de l'Art aquest número de l'*Aplec de Treballs* hi dedica cinc col·laboracions, que enceta un altre article de Jaume Felip titulat *Respecte a l'origen de l'ermita dels Torrents, de Vimbodí i una imatge atribuïda a l'escultor Jordi de Déu (segle XIV)*. Aquesta aportació representa un trencament transcendental de la tradició, assumida per la majoria dels historiadors, que la seva fundació fou obra de l'abat Payo Coello i començat l'any 1484. L'autor, però, rectifica aquesta suposició i fixa en aquest lloc l'antic beatorni per a dones que es va constituir a Vimbodí a final del segle XII. En tot cas, a través d'un document de 1335, trobat per Jaume Felip, la capella dels Torrents és anterior en 150 anys abans de la data tradicional de 1484. Aquest mateix autor identifica la imatge de la Mare de Déu que estava situada a la fornícula central existent sobre la porta principal de l'esmentada ermita dels Torrents, després de la seva recent restauració, instal·lada a la capella de la Font de la parroquial de Sant Salvador de Vimbodí. L'anàlisi que Jaume Felip fa d'aquesta imatge -d'un metre d'alçada-li permet atribuir-la a Jordi de Déu, el deixeble de Jaume Cascalls, en el període que substituï el seu mestre cap el 1381 en els treballs de les tombes reials de Poblet.

L'historiadora Anna-Isabel Serra Masdeu aporta una col·laboració titulada *De l'esplendor arquitectònic a l'abandonament: el cas de l'església parroquial de Santa Perpètua de Gaià (inici del segle XIX)*, en què analitza el contingut litúrgic del temple (altars, calzes, veracreu, corporals, reliquiari, llibres parroquials) així com també les fundacions i

confraries que es fundaren al voltant d'aquesta parròquia. Es descriu també la rectoria annexa, bastida a la banda de l'evangeli del temple, al cim del turó, on encara hi ha avui restes arquitectònics de l'edifici. Afirmar l'autora del treball que el 1948 aquesta part del complex parroquial estava encara dempeus.

Després de descriure l'interior del temple -amb una nau de 25,5 m per 11m.-, dividida en cinc trams, amb capelles laterals, destaca els elements més remarcables, com ara el cor, el baptisteri i la cúpula, amb els seus alt relleus. No deixa d'esmentar el campanar, situat a la banda de l'evangeli, amb una alçada de 17,70 m.

Sembla, segons l'autora, que abans de la passada guerra civil es conservava en aquest temple un altar i una imatge de la Mare de Déu del Roser, de finals del segle XVII, que foren presos de les flames a principis del període revolucionari quan fou saquejada i cremada aquesta església. Així mateix, fou també en aquesta circumstància bèl·lica quan foren sostretes les campanes del campanar. Lamentablement avui aquest temple està abandonat tot i que des de 2013 està declarat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya Bé Cultural d'Interès Local, dins el municipi de Pontils. El tercer treball en aquesta mateixa temàtica ha estat elaborat per l'arxiver de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona i montblanquí, Joan Maria Quijada Bosch, amb el títol *La nova església parroquial de Sant Salvador de Pita (1865-1931)*. A través de l'anàlisi dels documents que es conserven a l'esmentat arxiu eclesiàstic l'autor exposa les deficiències de l'antiga església parroquial denunciades sovint durant les visites pastorals dels prelats que motivaren el 1788 la voluntat d'edificar un nou temple que no es tirà endavant la seva construcció, però, fins el 1858. Així mateix, Quijada exposa les incidències que s'esdevingueren durant la construcció així com les obres posteriors que s'hi dugueren a terme en el segle XX. Finalment, es dona informació sobre el

cementiri parroquial que, malgrat la Reial Cèdula de Carles III del tres d'abril de 1787 que ordenava la seva construcció fora dels nuclis urbans, així com les reiterats manaments dels prelats a les visites del segle XIX, no s'efectuà la seva edificació fins a final d'aquest segle, quan fou inaugurat l'any 1885.

Els historiadors de l'art Damià Amorós i Joan Yeguas, els dos conservadors de museus, el primer del de Poblet i el segon del Nacional de Catalunya, ofereixen una primícia sobre la família d'escultors Sala, activa a Sarral en els segles XIX i XX, en el taller de la qual es treballava l'escultura en fang, principalment les figures de pessebre. De procedència barcelonina no s'afincaren a Sarral abans de 1882. Malgrat la manca de documentació sobre aquesta família per haver-se cremat els seus arxius durant la passada guerra civil –només s'ha conservat el registre civil- el fet que un particular tingué a casa seva una imatge de Sant Antoni amb el Nen signada per “Josep Sala-Rasa Sabatera-Sarral” ha permès als autors d'aquest treball la identificació dels diversos membres escultors d'aquesta nissaga, la seva dedicació a l'elaboració de les figures de pessebre, que compartien amb altres imatges religioses, la seva residència a Sarral propera a la rasa Sabatera, un espai actualment conegut com a Mas dels Ninos.

Acaba el treball amb dues preguntes que es fan els seus autors: Podien els Sala haver tingut una formació al taller dels darrers Espinals actius a Sarral? Es van formar a Barcelona i escolliren Sarral per poder treballar l'alabastre, seguint la tradició dels Espinalt?

Clou la relació de les aportacions dedicades a la història de l'art una col·laboració del doctor Francesc Marco-Palau que porta el títol *Les natures estàtiques del pintor Palau Ferré: flors, fruites i colors*. Agraïm molt especialment aquest treball del comissari de l'Any Palau Ferré que uneix la nostra revista a la celebració d'aquesta efemèride. L'obra extensa del gran artista montblanquí ofereix la possibilitats de moltes i variades anàlisis. L'autor d'aquest treball,

en concret, aporta un estudi sobre els bodegons de Maties Palau Ferré (1921-2000), expressats en pintura (fins als anys setanta) o tinta xinesa (a partir d'aleshores) que l'artista denominava “natura estàtica”. El dr. Marco-Palau, així mateix, analitza en la seva obra pictòrica el format i la distribució de l'espai, els colors utilitzats, les diverses fruites que hi pinta – principalment les síndries, peres i raïm-, els peixos, les flors i també a les peces de terrissa i cristall. Aquest treball enceta una nova línia de recerca sobre l'obra de l'artista Maties Palau Ferré, tot esperant que segueixin altres anàlisis.

L'apartat de Literatura compta amb la col·laboració del dr. Eugeni Perea Simon, titulada *Literatura, sexe i cultura de la Conca de Barberà*, títol que per ell mateix suggereix l'interès especial del contingut. Aquest treball que s'afegeix a altres elaborats per l'autor relatius a altres comarques i indrets de la circumscripció analitza la producció relacionada amb les arts amatòries i el sexe segons l'han vist, descrit, valorat i interpretat poetes i novel·listes de la Conca des del segle XVII al segle XXI, en un total de catorze, entre els quals no deixa d'esmentar els clergues com ara el rector de Vallfogona Vicens Garcia, mossèn Ramon Muntanyola o el monjo de Poblet pare Jordi M. Bou. D'alguns d'ells acompanya la transcripció de petits fragments de les seves obres. No obvia els refranys i rodolins que sovint apleguen aspectes de contingut eròtic i sexual. L'autor analitza aquesta temàtica a setze pobles de la Conca. Naturalment també n'aplega alguns, com ara: “A Solivella/cul i mamella”; “Per grans, les de Passanant.../però a Forès, encara més”; “Els de Montblanc la tenen gran,/ els de Vilabella, com una estella,/ a Vilaverd, freda i de lluert ...”.

Quant a l'apartat de Patrimoni aquest número de *l'Aplec* aplega dues aportacions, la de Gener Aymamí Domingo i la de la tradicional col·laboradora de la nostra revista Sofia Mata de la Cruz.

El primer, Aymamí, presenta un interessant catàleg dels pous de gel de la Conca de Barberà, tot explicant

prèviament com es construïen i perquè servien. N'ha identificat vint-i-nou a les poblacions de Barberà (1), Conesa (1), l'Espluga (1), Forès (1), Llorac (1 a Montargull), Montblanc i agregats (13), Santa Coloma i agregats (3), Sarral (1), Vilanova de Prades (1), Vilaverd (2) i Vimbodí i ària de Poblet (4). Aquest treball s'afegeix a les notícies aportades per Josep M. Grau sobre el pou de gel de la Pasquala i el comerç de glaç de la nostra comarca. La doctora Sofia Mata de la Cruz dona notícia sobre diversos còdexs procedents dels monestirs de Poblet, conservats arran de la desamortització de 1836 al Museu Diocesà de Tarragona, tot descrivint-ne nou de caràcter musical litúrgic, elaborats per tres monjos pobletans: Francesc Artigas, Just Coll i Lluç Parreu, els tres del segle XVIII.

Com en els altres números, clou la revista els apartats dedicats a *In memoriam*, que recull una breu biografia elaborada per Josep M. Grau sobre Josep Pau Jàvega Bulló (1957-2020), qui fou eficient secretari de la nostra entitat des de 2009 fins el 2020. In una altra, redactada per Josep M. Grau i Josep M. Carreras en la que evocuen la figura i obra del col·laborador d'aquesta revista, el jurista, historiador i antic veguer episcopal d'Andorra, el montblanquí Francesc Badia Batalla (1923-2020). Té interès especial la relació que aquests autors fan de les aportacions que Badia ha fet al coneixement de la nostra comarca, sigui amb llibres o articles a les revistes publicades a Montblanc (1984-2019).

L'apartat *Fonts Bibliogràfiques*, coma a tots els altres números de l'Aplec, és obra de Josep M. Porta Balanyà, qui treu la bibliografia sobre la Conca de Barberà publicada entre els anys 2018-2020. (Hi consten disset títols).

Finalment, aquest volum seguint la tradició de la publicació, presenta les ressenyes de diversos treballs relatius a la nostra comarca (dotze en total), elaborades per Josep M. Grau, Manel Güell i Ramon Ribera.

Tanca aquest volum de 385 pàgines la *Memòria d'activitats del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*.

La nostra revista és obra dels autors, coordinadors i curadors i també dels subscriptors. Si fallés alguna d'aquestes tres potes la revista no existiria. Per això, volem

expressar un agraïment especial a cada u d'aquests grups per la seva col·laboració i suport. Moltes gràcies. La circumstància de dedicar aquest volum a Josep M. Porta i Balanyà m'obliga a fer aquesta darrera referència:

Josep Maria Porta, amic i col·lega: Confesso que per a mi ha estat un honor poder participar en l'homenatge a un antic deixeble de la Delegació de Tarragona de la Universitat de Barcelona. Ho he fet amb especial satisfacció.

Segurament tenies raó quan en algun moment lamentaves que t'havia arribat tard aquest homenatge. El grup directiu tenia interès en fer-lo coincidir amb la teva jubilació. A d'altres s'ha fet ja jubilats. Vull assenyalar que has estat l'homenatjat a qui, fins avui, hem dedicat més pàgines de la nostra revista, després de Josep M. Grau, que en disposà l'any 2019 de 54. Tu n'has tingut 50, molt al davant de Valentí Gual (36 p.), Josep Maria Carreras i Tarragó (24 p.), Jaume Felip (20 p.) i jo mateix (7 p.). Ho hem fet així perquè la teva tasca a nivell montblanquí i comarcal mereixia que n'hi restés constància escrita perpètua. Ara que acabes la teva vida professional dedicada a la gestió del patrimoni arxivístic i documental de la Conca de Barberà és el moment més escaient i oportú per donar-te les gràcies, sigui a nivell personal, sigui a nivell col·lectiu. Personalment, t'haig d'agrair, Josep Maria, la teva lleialtat i el teu suport incondicional en l'etapa que entre 1980-1992 jo vaig exercir de cap del Servei d'arxius i per tant de superior teu. No sempre foren uns anys fàcils, però sempre vaig comptar amb el teu consell, adhesió i col·laboració. Públicament t'en dono les més expressives gràcies.

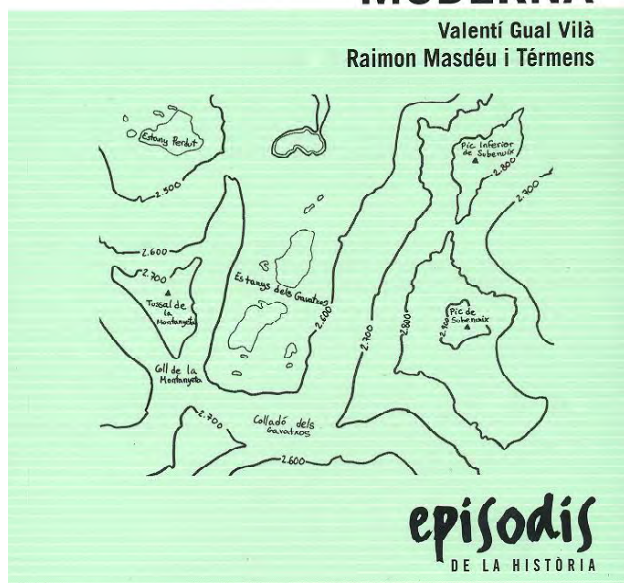
I en nom de tots els que d'alguna manera o altra particulars, investigadors, institucions i associacions hem fet ús de la documentació de l'arxiu comarcal el faig arribar el nostre agraïment per la teva expertesa, disponibilitat, dedicació i eficiència, moltes gràcies, Josep Maria, per aquests trenta-vuit anys de servei.

Josep Maria Sans i Travé

*Exdirector de l'Arxiu Nacional de Catalunya
i Acadèmic*

LA IMMIGRACIÓ OCCITANA A LA CATALUNYA MODERNA

Valentí Gual Vilà
Raimon Masdéu i Tèrmens

Valentí Gual Vilà –
Raimon Masdéu i Tèrmens,
La immigració occitana a la Catalunya moderna.
Rafael Dalmau, Editor, 2021, 96 p.

El llibre s'ha publicat en la col·lecció Episodis de la Història amb el número 371. Es tracta d'una bona síntesi de les investigacions al voltant de la immigració occitana a Catalunya des mitjan segle XV fins l'inici del XVIII. Compta amb una extensa i variada bibliografia.

Partint d'un dels reptes actuals de la nostra la societat, com és el fet migratori, el text es va endinsant en les diferents èpoques i onades de població que s'ha desplaçat fins a les nostres terres, incidint en els nostres veïns del nord. Els autors observen que el tema desperta interès, bàsicament pels nombrosos estudis que s'han fet al voltant de la qüestió des de mitjan del segle passat fins a l'actualitat.

Com a entrant, el llibre ens situa en el context històric i demogràfic de finals del segle XV fins al XVIII, amb els esdeveniments clau viscuts a nivell europeu i de casa nostra. D'aquesta manera ens argumenta i ens facilita la comprensió de com la Catalunya de finals del segle XV es trobava en nivells demogràfics baixos. Amb diferents exemples, dades concretes i els diversos factors a tenir presents, explica com la situació es capgira i la població catalana augmenta notablement: la immigració occitana del moment hi va contribuir.

El llibre continua amb el tastet i resum de les diferents hipòtesis sobre la immigració occitana basada en els estudis anteriors més destacats, com el de Nadal i Giralt. Però arribats a alguna de les respostes, es generen noves preguntes.

Per això, un dels plats forts el trobem en el capítol dedicat al repàs de les fonts documentals. Més enllà dels llibres parroquials sacramentals, els autors ens dibuixen un mapa de possibilitats per a seguir el rastre d'aquests immigrants occitans que es van desplaçar per a viure a Catalunya.

Els autors es deturen ens els fogatges de principis de l'edat moderna, ja que en diversos punts del país i de manera explícita, en part d'aquesta documentació es posa nom i cognoms als immigrants occitans i francesos. Tanmateix és fàcil passar-los per alt o bé caure en errors. Per això Gual i Masdéu són molt curiosos en matèria de nomenclatura i ens plantegen aspectes a tenir en compte: transcripcions de l'escriptura; diversitat de formes d'un mateix cognom; qüestions d'origen geogràfic; diverses maneres d'anomenar aquests estrangers,...

A continuació trobem el capítol basat en el cercle de dedicació diària, un concepte que ens ajuda a comprendre els àmbits de relació social, laboral o comercial de la població d'aquell temps.

Tot seguit hi ha un altre dels capítols clau del llibre: l'assaig de cronologia. Acceptant les limitacions de la documentació, fent un recorregut per diferents

estudis de diversos punts geogràfics del país i amb l'ajut visual dels gràfics, els autors poden concretar anys i percentatges de matrimonis amb un cònjuge d'origen occità.

Seguint en la línia, podem degustar el capítol de l'origen i les rutes dels immigrants. Amb una certa dosi d'empatia, Gual i Masdéu ens situen en els diferents indrets del Pirineu on han localitzat occitans. Descriuen els diferents llocs de pas per a poder travessar el massís pirinenc des de la banda nord cap a la meridional.

En els darrers capítols de l'Episodi, els historiadors ens quantifiquen els occitans que van contreure matrimoni en terres catalanes i ens descriuen com eren. Amb el buidatge dels diferents estudis més actuals, llisten percentatges de matrimonis occitans en diferents anys i punts de Catalunya. A més, poden precisar com eren aquests.

En les conclusions tot són exquisideses. Els autors paren esment en tots els detalls del tema que els ocupa: les relacions seculares d'ambdues bandes del Pirineu, els més de dos-cents anys de moviment migratori, les múltiples causes o les repercussions en la demografia catalana. Val la pena rumiar en les reflexions finals.

És admirable com en poques planes es poden explicar i perfilar tants detalls de la història de Catalunya; ell llibre fa honor a la filosofia de la col·lecció.

Ernestina Vallverdú Briansó
Mestra i historiadora

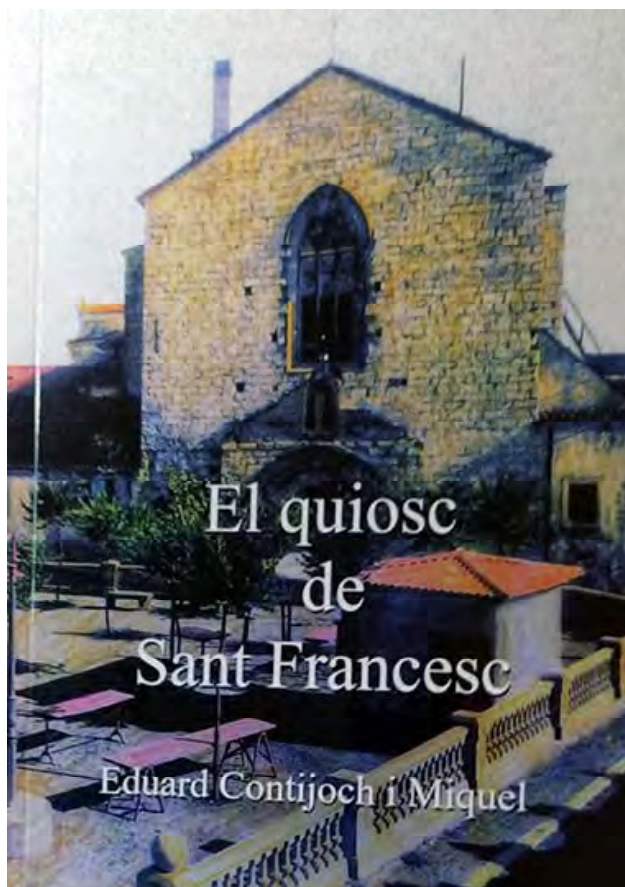
Joan B. Culla,
Amb Poblet al cor. El pare Bernat Morgades i el seu temps (1911-1963),
Barcelona, 2021, 238 p.

Aquest llibre és la primera biografia que realitza l'autor al llarg de la seva dil·latada obra historiogràfica i ho fa endisant-se en la vessant eclesiàstica, si bé vinculada al catalanisme i el franquisme, temàtiques aquestes que ha treballat amb excel·lència. La figura estudiada és Bernat Morgades, fill d'un matrimoni de masovers de les Masies, al terme de l'Espluga de Francolí, d'arrelada religiositat, així ell tenia dues ties monges filles de la Caritat, ordre en la qual ingressaria més endavant la seva germana gran. El 1923 Bernat entra al Seminari menor dels Paüls a Bellpuig d'Urgell i el

1928 passa al Seminari major de Palma de Mallorca. El 1935 és ordenat sacerdot i torna a la casa Missió que la comunitat té a la seva vila nadiua. En l'inici de la Guerra Civil s'amaga de la persecució dels revolucionaris anticlericals, malgrat haver estat empresonat el 1937 gràcies a l'ajut de Miquel Coll Alentorn aconseguix evadir-se vers la frontera francesa en companyia del seu convilatà Mn. Ramon Muntanyola, arribant fins a Marsella, des d'on embarquen a Mallorca a cercar refugi. Bernat s'enrola a l'exèrcit sublevat com a capellà castrense en grau d'alferes, per dirigir-se a l'Aragó, a causa del reuma serà hospitalitzat en diversos hospitals peninsulars i illencs. El 1939 retorna a l'Esplugu, un any més tard arriben a Poblet quatre monjos italians per a restaurar la comunitat cistercenca, mesos després Morgades s'incorpora amb ells, malgrat la precarietat de recursos. Primer s'encarrega de l'arxiu. El 1944 és prefecte d'estudis i l'any següent se l'anomena sots-prior. Amb aquest càrrec es desplaçarà sovint a Barcelona a captar recursos econòmics per rehabilitar el cenobi, divulga la seva història a través de conferències, articles i llibres. El 1945 funda la Germandat de Poblet, el seu primer president és Felip Bertran Güell, fill d'un exministre franquista. Després de la mort del mecenes reusenc Eduard Toda, Morgades fou la persona cabdal en la restauració del monestir: Sala Capitular, tombes reials, cor, il·luminació, etc. redacta una *Guia de Poblet* (1946) i una *Història de Poblet* (1948) a més d'editar la revista *Poblet* (1947-49), la darrera amb continguts en català, tot i la censura governamental de l'època. En la dècada 1940-50 entren 85 aspirants a Poblet, però en van sortir 53 (62%), tres dels quals per pecar en contra la castedat, afer que denunciïen s'havia destapat secret de confessió, circumstància que arribà a oïdes de la cúria de Tarragona. El 1952 després de traicions i enveges internes dins de la comunitat de Poblet i l'ordre, el visitador general de l'ordre cistercenca Mateo Quatember decideix expatriar al pare Morgades, amb informes clarament

hostils de l'Arquebisbe Benjamín de Arriba y Castro, prelat galleg d'un marcat conservadorisme ideològic, afèrrim seguidor del règim franquista. L'acusaren també de catalanista i separatista, ell mateix escriu en una carta que la causa real de la seva expulsió era "mon amor a Catalunya". L'alternativa al desterrament era la reducció a l'estat laical, li prohibiren taxativament acostar-se a Poblet i fer missa a la diòcesi. A França el destinen als monestirs de Senhanca (Provença) i el 1954 a Boquen (nord de Bretanya), és en aquest any quan escullen prior de Poblet a Edmon Garreta. El 1956 es trasllada a Perpinyà, amb els pares caputxins i d'aquí passarà a Manresa, Barcelona i posteriorment a Roma, des d'on l'enviaran al monestir de Lérins (Nord d'Itàlia). Durant l'exili forçat, el seu convilatà Lluís Carulla Canals l'ajudarà en tot moment amb la tramesa d'aliments, llibres i visites personals. El 1963 greument malalt, retorna a Catalunya amb la voluntat de morir a Poblet. El llibre ha estat possible per la perseverança de la família Morgades en mantenir viva la memòria del pare Bernat, conservant amb cura tota la seva correspondència, que Culla ha pogut consultar minuciosament, a més dels arxius del Monestir de Poblet, la Cúria Cistercenca a Roma, el del bisbat de Tarragona i altres. Recordem que abans de la publicació d'aquesta recerca s'havien editat els epistolaris de Morgades amb Manuel de Montoliu, Eufemià Fort i Francesc Monravà, a la revista electrònica *Podall*, de Montblanc. (números, 5 de 2016 i 6-7 de 2017-18). Culla fa justícia recuperant la figura del pare Bernat i esperem que en futur apareguin més investigacions sobre ell i es recuperin les trajectòries d'altres preveres oblidats que lluitaren per la supervivència de l'església catalana durant els llargs anys foscos de les dictadures militars.

Josep M. Grau Pujol

Eduard Contijoch Miquel,
El quiosc de Sant Francesc,
 Montblanc, 2021, 423 p.

Aquest volum és el tercer volum de novel·la històrica escrita per l'autor, basada en la nissaga d'industrials de l'alcohol Contijoch, de Montblanc (*El Convent*, 2014 i *La fàbrica*, 2018) i és fruit de la recerca genealògica i l'interès pel propi passat familiar. Les dades documentals les va començar a publicar en forma d'articles a les pàgines de les revistes montblanquines *El Foradot* i *Podall* (2013 i 2015), ambdues disponibles en obert a internet. L'obra s'estructura entorn les figures centrals del patriarca Francesc Contijoch Grinyó (1867-1936), diputat provincial i el seu fill Josep (1903-1952), que ostentaria l'alcaldia local (1934-36). En la narrativa també hi apareixen altres personatges representatius del moment, com Mn. Pau Queralt, Macià Guarro o Ramon Porté. El relat es desenvolupa seguint un

criteri cronològic, que s'inicia amb la dictadura militar del general Primo de Rivera (1923-1930) i l'alcalde anticatalanista Jesús Hernández, per després continuar amb la II República (1931-1939), quan s'acaben les obres de l'escorxador, s'obren els porxos de cal Malet, a la Plaça Major o s'electrifica el poble de Lilla. La revolta del juliol de 1936 obliga a al Josep a refugiar-se a Barcelona i la muller s'amaga a casa d'uns familiars de Santa Coloma de Queralt, tot a fi de salvar llurs vides, a més la fàbrica és inacutada. També hom relata la persecució religiosa, la destrucció del patrimoni artístic i l'assassinat de preveres. Amb la victòria dels sublevats res no tornarà a ser igual i el Josep decideix emigrar a l'Equador, on morirà el 1952.

La principal font per obtenir informació ha estat el buidatge de la premsa comarcal i els llibres d'acords municipals. És una mostra de com vivien i actuaven les èlits benestants en l'àmbit rural, les seves connexions amb les ciutats (Tarragona, Barcelona i Madrid), la interacció entre economia i política, per controlar el poder i defensar els interessos dels seus negocis, sobretot quan des de l'Estat es volien aplicar impostos onerosos que els perjudicaven, també exposa la lluita entre conservadors i republicans, el paper de l'església, la influència dels mitjans de comunicació (premsa i ràdio), sense deixar aspectes més quotidians com les festes religioses, les relacions amb els treballadors o el servei domèstic.

A diferència de l'Espluga de Francolí que disposa de diverses monografies dels segles XIX-XX en lletra impresa, la historiografia contemporània de la capital de la Conca, tot i disposar dels estudis inèdits de Ramon Cantó i Lluís Vives Poblet, de guies turístiques i diferents treballs acadèmics, encara té molts reptes per reconstruir el seu passat.

Josep M. Grau Pujol

Pilar Riera Fortuny

Josep Mestres i Miquel. Vilallonga del Camp, 1868-1949. President de la Diputació de Tarragona i conseller de la Mancomunitat de Catalunya,

Tarragona, 2021, 274 p. Col·lecció El Saurí, Biblioteca Ramon Berenguer IV, Diputació de Tarragona.

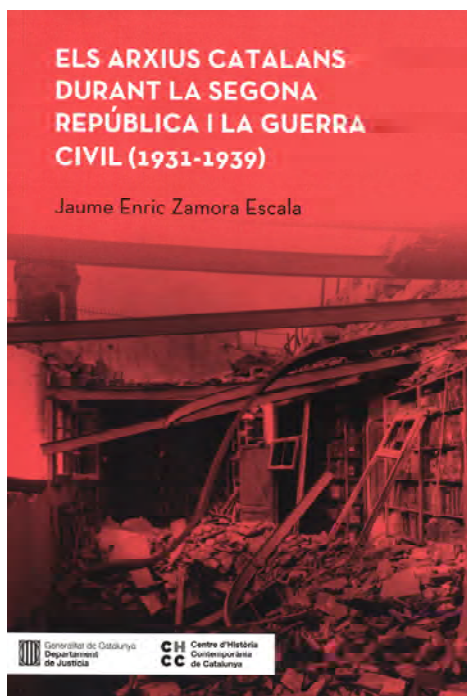
La història de Catalunya s'ha bastit a partir de l'aportació de personatges nascuts arreu el territori, els quals han intentat millorar la societat del seu moment, primer a nivell local i després a nivell nacional, i aquest és el cas de del metge Josep Mestres, de Vilallonga del Camp. La seva vida es basa en una intensa estimació a la terra, que el durà a la política de la mà del republicanisme, en la lluita pel progrés agrari, sanitari i cultural de les comarques meridionals i després del conjunt del territori. Fou escollit diputat provincial en diversos mandats i assolí el càrrec de president de la Diputació de Tarragona (1913-1915). Treballà incansablement per modernitzar les tècniques agràries, la fertilització dels camps, la recuperació de conreus com el de

les moreres i ferratges, l'extinció de plagues, la repoblació forestal i la potenciació de la ramaderia, creà la Càtedra Ambulant d'Agricultura, una biblioteca especialitzada en temes agraris, fomentà la investigació, amb laboratoris d'analítiques i camps experimentals, la fundació i federació de Societats Agrícoles, les conferències de divulgació als pagesos, concursos i trobades. Lluità contra el frau i adulteració dels vins i alcohols, l'assoliment d'uns preus justos i l'eliminació de tributs estatals improcedents. Des de l'ens provincial assumí les responsabilitats de la Comissió de Beneficència, millorant la condició dels més desfavorits, potencià la llengua i cultura catalana i l'educació, sanejà les arques públiques de la Diputació, introduí la senyalització dels pobles a les carreteres i reinstaurà l'Escola de Mestres a Tarragona, (suprimida el 1902). Fou un dels impulsors de la Mancomunitat de Catalunya, el 1911 formà part del primer Consell Permanent d'aquest organisme, on participà en la reforma del seu estatut. Tingué cura tant de l'expansió del cooperativisme agrícola, com de la implantació dels sanatoris mentals a Reus, Sant Boi de Llobregat i Salt, la construcció d'escoles i biblioteques populars. Sense oblidar la millora de les comunicacions terrestres (carreteres, ponts i ferrocarrils), el desplegament del telèfon, obres hidràuliques, etc. Com a professional de la medicina, fou president del Col·legi de Metges de Tarragona, va combatre activament les epidèmies de tubercolosi i paludisme. Tal com afirma en el pròleg Ricard Ramon Sumoy, el llibre omple un buit historiogràfic i ens mostra la trajectòria d'una figura cabdal en la modernització de l'agricultura catalana, és per això que felicitem a l'autora per la seva rigurositat i animem a la seva lectura.

La seva relació amb la Conca fou intensa, el 1906 participà en el certamen literari de les Festes de la Serra, on obtingué el premi de la Cambra Agrícola de Montblanc, per un treball sobre el conreu de la vinya i el tractament de les malalties. El 21 d'octubre del mateix any, a la vila ducal imparteix una conferència sobre els adobs, a més de col·laborar

amb el setmanari *La Conca de Barbarà* (1906/1914). El 1909 es presenta a les eleccions provincials pel districte Valls-Montblanc, on fou el segon candidat més votat. El 1912 torna a visitar la capital de la Conca, a fi de realitzar una xerrada a la Societat Agrícola local, l'any següent novament és concurrent als comicis tarragonins, aquesta vegada en companyia de Macià Guarro. Durant el govern de la Mancomunitat de Catalunya, promourà les obres de la carretera de Montblanc a Rojals i a Lilla, a més del projecte de ferrocarril secundari entre Tarragona i Cervera, que passaria per termes conques i segarrencs, per aquest motiu el 1917 es trasllada a Santa Coloma de Queralt, a fi de divulgar-lo. En el volum també hi ha referències als diputats Francesc Contijoc Grinyó i Emili Folch Andreu, ambdós montblanquins.

Josep M. Grau Pujol

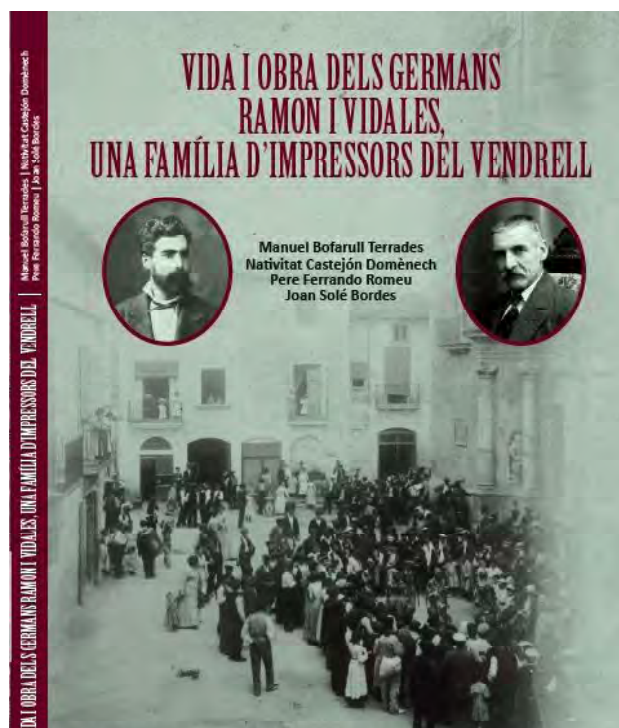

Jaume-Enric Zamora Escala,
Els arxius catalans durant la
Segona República i Guerra Civil (1931-1939),
 Barcelona, 2021, 322 p.

Estudi sobre la protecció del patrimoni documental català per part de la Generalitat Republicana, que resumeix la tesi doctoral de l'autor defensada el 2012 a la Universitat de Barcelona. Les primeres pàgines les dedica als antecedents, les actuacions i projectes en matèria d'arxius que inicià l'Institut d'Estudis Catalans durant el desplegament de la Mancomunitat de Catalunya, que es concretà en l'atorgament de premis per la catalogació d'arxius. Amb l'Estatut d'Autonomia de 1932, entre d'altres competències traspasades hi figura la de Cultura, on s'inclouen els arxius, biblioteques i monuments. El març de 1934 es promulga una llei sobre el patrimoni històric, posteriorment just comença la guerra (24 de juliol), per protegir-lo es decreta la confiscació de tot el material d'interès històric. En aquest període el personatge clau fou el cap d'arxius de la Generalitat, Agustí Duran i Sanpere (1887-1975), el qual assumí la responsabilitat d'empendre les accions determinants per a la salvaguarda del patrimoni documental, que es materialitzaren en la concentració dels fons en un reduït nombre de dipòsits allunyats del front de batalla, per aquesta missió formà un equip encarregat de recollir i traslladar els arxius, a més d'ordenar-los, inventariar-los i restaurar-los. Dividí el Principat en dos territoris, les comarques occidentals amb el refugi de Poblet i les orientals amb el de Viladrau, a banda d'altres dipòsits provisionals a les capitals de vegueries, a més del referit Duran, s'anoten les actuacions d'altres personalitats, com per exemple Eduard Toda Güell, Martí de Riquer, Josep M. Font Rius, Tomàs Balvey o Marià Manent. També es dedica un capítol a l'ocupació franquista, la confiscació de 141 tones de documentació d'administracions públiques i entitats privades amb finalitats repressives, de les quals sols un deu per cent s'ha conservat a Salamanca, a mode de botí de guerra. Zamora també es detura en el judici al cerverí Duran i Sanpere i la seva posterior depuració, a més dels fons generats pels presidents Lluís Companys i Josep Tarradellas. Clou el volum

un apèndix amb una abundant bibliografia, un repertori de disposicions legislatives i uns quadres resum dels arxius que controlà la Generalitat, dividit per municipis, tipologia, metratge i ubicació. Un llibre bàsic per entendre com es van protegir els arxius religiosos i públics de les mans destructores dels elements de la FAI que pretenien cremar-los, malgrat que en l'inici de la revolta en moltes ocasions ho aconseguiren. Pel que fa a la nostra comarca el llibre relata la concentració d'arxius a Poblet, (p. 109-122), on a més de Toda, el 1937 s'hi destinà l'arxiver Manuel Herrera Ges, a final d'aquest any hi arriben els arxius parroquial i notarial de Montblanc, a més d'altres de les Garrigues, l'Urgell, el Baix Camp i el Baix Ebre. Pecisament Montblanc també mereix un apartat (p. 123-26), els seus fons documentals es traslladaren després al Montseny, concretament a Viladrau, contràriament que els de Santa Coloma de Queralt que passaren a Barcelona, fet que motivaria en el futur la dispersió entre diversos centres de la capital catalana (ACA, BC i més endavant a l'AHT), que encara no s'ha resolt en base al principi de procedència, ni tampoc hi ha ganes de fer-ho. Precisament entre el juliol de 2021 i el febrer de 2022, el MNAC ha ofert l'exposició "El Museu en perill! Salvaguarda i endreça de l'Art Català durant la Guerra Civil", on es fa justícia a la tasca realitzada per la Generalitat de Catalunya per protegir el patrimoni, unes diligències que mai van ser valorades per les autoritats feixistes, ben al contrari, les aprofitaren en benefici propi i castigaren als professionals republicans, als que qualificaren de catalanistes.

Josep M. Grau Pujol

**Manuel Bofarull i Terrades,
Nativitat Castejón Domènech,
Pere Ferrando Romeu,
Joan Solé Bordes.**

Vida i obra dels germans Ramon i Vidales, una família d'impressors del Vendrell.

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i el Consell Comarcal del Baix Penedès 2018. 236 pàgines.

La publicació l'any 2018 del volum *Vida i obra dels germans Ramon i Vidales: una família d'impressors del Vendrell*, sobre un treball inicial del ja traspassat Manuel Bofarull i Terrades (1923-2009), ampliat i complementat posteriorment per Nativitat Castejón Domènech, Pere Ferrando Romeu i Joan Solé Bordes, va ser publicat pel Departament de Cultura de la Generalitat i el Consell Comarcal del Baix Penedès. El llibre, maquetat i imprès per Jaume Ramon Pinto, descendent dels germans Ramon i Vidales, fundadors de la Impremta Ramon del Vendrell, permet conèixer la vida i obra dels germans Jaume (1846-1900) i Ramon Ramon i Vidales (1857-1916),

escriptors, estudiosos de la història local i creadors literaris que en la seva pràctica totalitat -amb nombrosa documentació original emprada per al redactat del llibre- es conserva a l'Arxiu Comarcal del Baix Penedès arran de la cessió de la família Ramon a la Generalitat de Catalunya. Val a dir que el treball inicial de Manuel Bofarull forma part del fons documental d'aquest historiador penedesenc que també es troba dipositat a l'Arxiu Comarcal.

D'entre l'amplíssima informació i referències bibliogràfiques dels dos germans, en aquest llibre recollim dades dels anys que Jaume Ramon i Vidales, el germà gran, va passar a Sarraal com a notari. Nascut el 1846 al Vendrell, es va desplaçar a Barcelona per a cursar la carrera del notariat i obtingué el títol el 1872, en aquests anys establí coneixença amb molta gent de lletres i consolidà perdurables relacions.

Durant la dècada en que Jaume va anar ascendint lentament vers el títol, no tan sols van canviar les lleis sinó que els indrets amb notari eren constantment retocats, ampliat o anul·lats. L'any 1867, al partit judicial de Montblanc -on Ramon aniria al començament- hi havia vuit notaries: tres a l'esmentada vila, dues a l'Espluga, dues a Santa Coloma i una a Sarraal; el partit judicial del Vendrell en tenia cinc: dues a la vila, una a Aiguamúrcia, una a Torredembarra i una altra a la Bisbal. El nombre de notaris als partits judicials on actuà Jaume Ramon no va trigar a variar. L'any 1881 quedaven repartits d'aquesta manera: Montblanc, 3; l'Espluga, 2; Santa Coloma, 1; i Sarraal, 1, que era el nostre biografiat. El Vendrell, 2; Masllorenç, 1; Torredembarra, 1.

A la *Gaceta de Registradores y Notarios* del març del 1872 llegim que "en virtud de las oposiciones últimamente verificadas en este territorio han sido nombrados...", i s'indica el nom, primer cognom i lloc on ha de desenvolupar les seves activitats professionals. Entre un total de vuit persones trobem *Jaime Ramon, de Sarraal*. El nomenament fou expedit el 20 de maig del 1872.

Des de llavors, Jaume passà a ser el notari d'aquella població de la Conca (1872-1883). Al districte de Montblanc, on s'incorporava, hi havia en aquell moment els següents notaris: Carles Monfar, Antoni Queralto i Joan Carpa, a Montblanc; Joan Oromí i Jaume Arcís, a l'Espluga; Albert Oromí, a Santa Coloma; i el nostre Jaume a Sarraal.

Ell mateix ens explica l'arribada:

Una tarda el mes de juliol de l'any 1872 entrava per primera vegada a la vila de Sarraal, en la Conca de Barberà, per a aposentar-me i exercir en ella la meva professió, qual títol acabava de guanyar en honrosa i renyida lluita.

Difícilment se m'esborra de la memòria la trista impressió que vaig rebre al trepitjar per primera vegada aquells carrers estrets i tortuosos, éssent com era jove, amb el cap ple d'il·lusions, i venint com venia de la populosa Barcelona, on havia viscut per espai de més de dos Ilustres. En efecte; aquelles parets rònegues per l'acció del temps; les teulades amb aquells atrevits i negres ràfecs sortint en voladura fins prop de mig carrer; aquelles porxades en punta d'ametlla baixes i desplomades com si es cansessin de sostenir la feixuga càrrega que per espai de tants segles duien; i aquell sòl, empedrat amb cantelluts i negres palets de riera, tant m'impressionaren, sobretot al pensar que allí havia de viure, que de bona gana, per menys del que val un plat de llenties, com Essaú, hauria cedit a qualsevol dels contrincants que tingut havia, el títol que amb tant desig com afany acabava de conquerir...¹

Ens diu també que cada tarda anava al Casino, on feia una partida de manilla i es jugava el cafè; el seu company era *el senyor Manel*, ex monjo de Poblet que li va narrar els darrers temps del monestir.

Jaume Ramon escrivia ja un bellíssim català, tan acurat en la paraula com en l'expressió de les idees. Sabem que llavors, "a la porta del seu despatx s'hi veia en la placa l'anunci de la notaria en català."

Aquest mirament amb l'idioma el tenia també pels seus afers professionals. "El mot de «Si voleu una escriptura ben feta, aneu a trobar al notari don Jaume», encara ressona per tota la Conca de Barberà com per altres llocs més apartats...", se'ns diu.²

El 1877, al bell mig de la seva estada a la vila, tenia Sarral 2.186 habitants, d'ells 1.115 homes i 1.071 dones; dels homes, 538 eren solters, 509 casats i 68 vidus; i de les dones, 465 eren solteres, 510 casades i 96 vídues; del total de barons, 1.096 eren nascuts a la província, i 1.046 del total de dones; no sabien llegir 785 persones del gènere masculí, i 959 del femení.³

El 1878 el trobem com a cobrador del partit del Vendrell que comprenia l'Arboç, Bellvei, Creixell, Sant Vicenç de Calders i Torredembarra.⁴ Aquest mateix any és nomenat soci delegat a la vila de Sarral de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques.⁵

Primer es va plantejar accedir a la notaria de Falset⁶ però el març del 1883 passà a Montblanc el notari Ramon Bergadà i Panadès, que ho era d'Alcover i en ser traslladat aquest, als pocs mesos, a Tarragona, Jaume Ramon va anar de Sarral a Montblanc, nomenat per R.O. de 16 de gener del 1884. Això representava un ascens, doncs la capital de la Conca era cap de partit judicial i tenia una importància i una població molt semblants a les del Vendrell.

Durant els gairebé quatre anys que va romandre a Montblanc (1884-1888), Jaume no deixava d'ull les places de notari del Vendrell on, en definitiva, volia anar a raure. Un sistema per aconseguir-ho era el de la permuta. Aquesta mena de combinació, de la que se'n feia ús i abús, volia ser restringida per les autoritats, i en aquella època se'n parlava molt. Els notaris recolzaven les permutes, perquè els eren avantatjoses i combatien la conveniència de retallar-les. El 1887 trobarem el germà d'en Jaume, Joan Ramon i Vidales, al Sarral com a recaptador de la contribució territorial i industrial.⁷

Mentrestant, per R.O. de 29/11/1887, el notari de Constantí, dit Mariano G. Albiñana, era traslladat al Vendrell.⁸ El va apadrinar Jaume Ramon, llavors

a Montblanc. Sospitem que aquell canvi obeïa a un pla concertat entre tots dos, perquè, tan bon punt prengué possessió, els dos notaris, Albiñana i Ramon, sol·licitaren la permuta. Aquesta els fou autoritzada per R. O. de 31 de gener del 1888 i Jaume Ramon passà a ser notari de la seva vila nadiua on anys després el trobarem com a *notario de Hacienda*.⁹ El 29 de febrer d'aquell any, "prèviament les formalitats prescrites en el Reglament," la Junta Directiva del Col·legi els donà possessió d'ambdues notaries; els va apadrinar en tal acte el notari Joaquin Basora i Nin, amb residència a Alcanar.

Jaume col·laborà escadusserament a la revista *La Notaría*, que es publicava a Barcelona.¹⁰ El primer esment que es fa d'ell obeeix a haver guanyat els Jocs Florals del 1883 amb el treball de tema jurídic *Breus observacions jurídiques sobre la família catalana*.¹¹ Al cap de poques setmanes aquest periòdic diu haver rebut un exemplar de la Memòria dels Jocs, "publicada pel seu autor en una edició privada". Afegeix: "Els exemplars d'aquesta edició duen a la pàgina quatre una dedicatòria al director de la nostra revista, Fèlix M. Falguera."¹²

Aquest llibre diu a la portada, com a títol: *D. Jaime Ramón, notario de Sarreal, provincia de Tarragona.- Sus obras jurídico-literarias y poéticas*. A més del treball premiat s'hi inclouen dos premis més: el de l'Ateneu Tarragoní -1880- amb l'obra teatral *Lluitas del cor* i el de Valls -1881- amb la poesia *Capítols matrimonials*. Aquest número de *La Notaría* transcriu tot aquest llarg vers, que es basa en un contracte molt utilitzat a les poblacions rurals. Comenta, per acabar: "No es nueva en este territorio la existencia de notarios que se han distinguido como literatos y como poetas... Nos felicitamos de contar con un compañero tan distinguido...".¹³

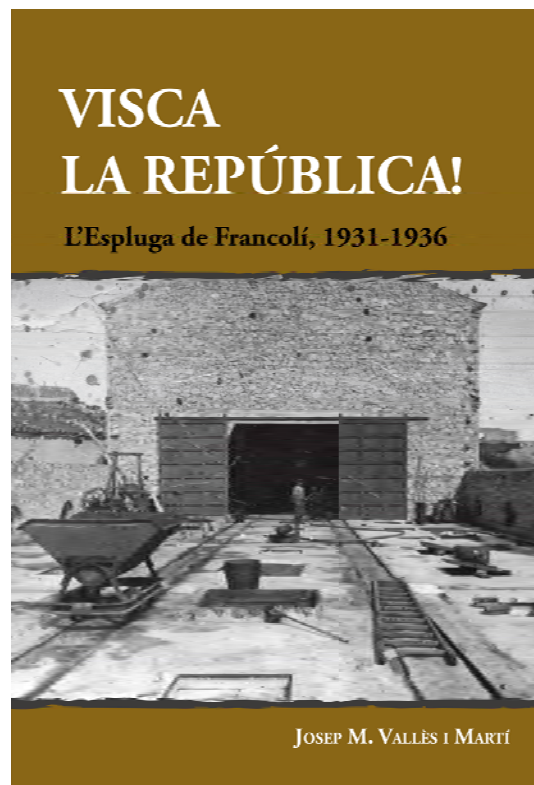
Jaume Ramon i Vidales va morir a la seva vila del Vendrell el 21 de juliol de l'any 1900 i va deixar una amplíssima producció escrita (poesia, teatre, història) de la qual el llibre que comentem en fa àmplia ressenya i referència.

Finalment, val la pena destacar que el llibre aporta l'estudi dels inicis de la impremta i l'aparició de la premsa al Vendrell, la qual es remunta el 1859 fins l'arribada de la Impremta dels germans Ramon el 1892. L'obra és il·lustrada amb nombroses fotografies que reproduïxen documents de l'obra dels autors i imatges de l'època.

Notes

- 1.- RAMON I VIDALES, Jaume. *Poblet. Narracions i llegendes*. El Vendrell: Impremta Ramon, 1931, pp. 9-10.
- 2.- *Lo Vendrellench*, n. 410, de 5/8/1900. Article necrològic signat pel poeta vendrellenc Joan Ramon i Soler (1851-1900).
- 3.- Censo de la población de España. 31/12/1877. Dirección General del Inst. Geog. y Estadístico, Madrid, 1884.
- 4.- *Boletín Oficial de la provincia de Tarragona*, de 27/4/1878.
- 5.- Original amb data 14 de gener de 1878, al fons Jaume i Ramon Ramon i Vidales. ACBP.
- 6.- El 8 d'agost de 1881 Pedro A. Torres, diputat a Corts, li comenta que no hi ha cap problema amb la notaria de Falset o "para que logre V. La que desee". Manuscrit original al fons Jaume i Ramon Ramon i Vidales. ACBP.
- 7.- *El Eco de Valls*, 20/8/1887. També al *Diario de Tarragona*, 25/8/1887.
- 8.- "Sarreal – Baja por cambio de domicilio Jaime Ramon Vidales."/ La mateixa publicació ens indica el canvi de residència de Ramon Ramon: "Vendrell. Baja por cambio de domicilio Ramon Ramon Vidales". *Boletín Oficial de la provincia de Tarragona*, n. 286. 2/12/1887.
- 9.- *Boletín Oficial de la provincia de Tarragona*, 27/3/1897.
- 10.- A *La Notaría* del 15 de desembre de 1892 s'indica que Jaume Ramon havia publicat treballs a les seves pàgines amb el pseudònim de Bruniquer. Hi ha exemplar al fons Jaume i Ramon Ramon i Vidales. ACBP.
- 11.- També a *Diario de Tarragona*, 9/5/1883: "Jocs Florals a Barcelona.- El premio del Ateneo Barcelonés se concedió á D. Jaime Ramon Vidales por su memoria "Bréus observacions sobre l'organització de la família catalana".
- 12.- *La Notaría*, n. 1.317, de 2/7/1883.
- 13.- *La Notaría*, n. 1.317, de 2/7/1883.

Joan Solé Bordes

Josep M. Vallès Martí,
Visca la República! L'Espluga de Francolí,
1931-36. Política i societat.
 Barcelona, 2021, 500 p.

El 31 d'octubre del 2021, a l'Auditori Carulla Font del Casal de l'Espluga, es va presentar el darrer llibre de Josep M. Vallès que estudia el període comprés entre les eleccions municipals del dotze de març de 1931 i l'aixecament militar dels feixistes contra el règim elegit democràticament.

El volum comença amb la vida municipal, es comenten les actes municipals entre 1931-1936. L'autor inclou comentaris que ajuden a entendre el que passava entre les dretes i les esquerres. Malgrat que les actes municipals no acostumen a ser excessivament fidels a la vida quotidiana, Vallès, aconsegueix acostar-se al dia a dia de Casa de la Vila.

Segueix un llarg capítol dedicat a les notícies, cròniques, cartes o articles publicats a la premsa de Barcelona, Tarragona, Reus, Valls o Montblanc, durant aquells anys. Prop de 130 pàgines on es

recullen les notícies produïdes a l'Espluga, les colònies escolars de l'Ajuntament de Barcelona, els problemes entre l'Ajuntament i la parròquia, que regentava mossèn Blai Sans, fins a la seva mort el 1932, les controvèrsies entre el periòdic conservador catòlic de Tarragona *La Cruz* i *Tarragona Federal*, per exemple, i molts altres detalls que ens ajuden a entendre quina era la situació dels espluguins, dominats pel caciquisme, malgrat haver guanyat l'esquerra.

Un capítol important és el dedicat a la Societat civil. L'obra més important feta a l'Espluga durant aquell quinquenni, sense cap dubte, fou el Celler de Dalt. Construït per Josep Antoni Miró i Civit (a) *Fotent*, de Montblanc. De moment es va construir i cobrir la sala de màquines, deixant per més endavant, aixecar parets i fer la teulada de l'espai que ocupaven els cups. No es va poder acabar fins després de la guerra civil. Uns capítols breus acaben de formar el cos de l'estudi. Aspectes demogràfics, econòmics, iniciatives socials de l'època, entitats, teatre i d'una manera especial, dedica un bon nombre de pàgines al ciclisme, a l'Espluga i la Conca, protagonitzat pels germans Josep, Francesc i Marià Gascón.

Vallès puntualitza algunes qüestions, en contextualitza altres, però abstenint-e en general de fer interpretacions. La seva feina obre nous camps per futurs articles. Fins ara no s'havia recopilat aquesta informació amb detall fins avui.

En l'acte de presentació del llibre, el periodista espluguí Oscar Palau deia: Els fans del periodisme local també ho hem de ser de la historiografia local; primer perquè el periodisme d'avui és també la història del demà. I després perquè tenim la certesa que ningú més en parlarà per nosaltres. És calar i aquí ve el prec, s'hauria de mirar de fer amb la màxima professionalitat possible [...] Ara la història local està abocada a ser una tasca amateur en gran part: aquest és un llibre autoeditat [...] No sé si hi hauria d'haver incentius perquè aquests estudis es

poguessin impulsar de manera professional o almenys publicar sense costos. [...] Exigeixen temps i esforç, per molt que entenc que es fan amb gust i seguint criteris més o menys "científics".

Oscar Palau, en presència de l'alcalde Josep M. Vidal, va anar conduint l'acte, fent preguntes a l'autor que va anar descabdellant els trets més importants que l'havien impulsat a publicar el quart dels llibres dedicats a la història espluguina del segle XX. Vallès està treballant en el període de la guerra, per un costat i la repressió franquista a l'Espluga, que arriba bo i fins a la fundació del Casal.

Redacció

De cuca a cucafera

Els orígens medievals
de la Cucafera de Montblanc

Alexandre Rebollo Sánchez

la música

Rebollo Sánchez, Alexandre (2021) *De cuca a cucafera. Els orígens medievals de la Cucafera de Montblanc. L'Espluga de Francolí: La Musca.*

L'historiador Alexandre Rebollo (Montblanc, 1992) presenta en aquesta breu publicació el relat històric que ha de contextualitzar a la Cucafera de Montblanc,

element d'imatgeria festiva integrada dins del seguici popular de la vila Ducal. Una bèstia creada l'any 2016, però la creació de la qual es justificava en antecedents històrics que reculen, ni més ni menys, fins al segle XIV. Uns orígens trets a la llum a mitjans dels anys 80 del segle XX per l'historiador José Sánchez Real. Qui mencionava la participació d'una cuca de Montblanc en els festejos que la ciutat de Tarragona va organitzar per la rebuda dels Ducs de Girona l'any 1381 i dels monarques Pere III i Sibil·la de Fortià el 1383.

L'autor, doncs i al llarg del text, pretén agrupar totes aquestes minses referències històriques per tal de contextualitzar-les acuradament i, d'aquesta forma, poder esbrinar el màxim d'informació possible sobre aquesta bèstia que representa una de les més antigues documentades al Principat.

Per fer-ho, s'ha estructurat el text en diversos capítols. En primer lloc, un apartat dedicat a les fonts i a la metodologia com a mostra del que s'entén és la forma correcta de procedir en la investigació històrica, on destaca la ressenya de l'article de Sánchez Real en què retorna al coneixement l'existència de la cuca. Igual d'important és definir el context i apropar al lector a la realitat, en l'època medieval, del que avui anomenem cultura popular. En aquest propòsit s'emmarca el segon dels capítols, on es parla de teatre al carrer, Corpus Christi o fasts reials, entre altres. A la part central, s'acosta a les referències documentals sobre la cuca de Montblanc al segle XIV per llegir-les i explicar-les, podent aproximar-se a aspectes formals i també abordant la qüestió que dona nom al llibre, el pas de cuca a cucafera. Finalment, el darrer dels capítols deixa l'època medieval per tornar al nostre present i més concretament al moment de creació de la nova cucafera.

En definitiva, us proposem un trajecte d'anada itornada al Montblanc i a la Tarragona del segle XIV per cercar l'origen de la Cucafera de Montblanc, bèstia singular que en un tres i no res s'ha guanyat la simpatia dels montblanquins i les montblanquines.

Rosa de les Neus Marco-Palau, *Petita Història de Maties Palau Ferré*,

Barcelona, 2019, 20 p.

El pintor cubista Maties Palau Ferré (Montblanc, 1921-2000) va tornar a estar en primera línia comunicativa. Després de la publicació de l'assaig *El pintor que cremava els seus quadres* (Editorial Gregal, 2019), reeditat després per l'Editorial Base, amb motiu de la commemoració del centenari del naixement de l'artista el 2021, amb actes i exposicions arreu de Catalunya, sortí d'impremta el primer conte il·lustrat al voltant d'aquest nom singular de l'art català del segle XX. Així, l'autora, doctora en Comunicació i besneboda de l'artista, publicava aquest llibre divulgatiu adreçat a un públic familiar i escolar, amb il·lustracions de la ninotaire osonenca Pilarín Bayés. Una iniciativa per transmetre el llegat històric del pintor a les generacions futures. Reberen el suport institucional de l'Ajuntament de Montblanc i el Consell Comarcal de la Conca de Barbera.

Francesc Marco-Palau